

IVETA PŪTELE

LU Latviešu valodas institūts
ivetap@lza.lv**Divdabji 20. gs. 20.–30. gadu latviešu terminoloģijā**

Divdabji ir plaši izmantoti gan mūsdienu, gan agrāku laiku latviešu terminoloģijā – vārdkopterminos un arī saliktenīterminos. Terminoloģiskās vārdkopās biežāk izmantotie ir lokāmie darāmās kārtas tagadnes divdabji ar piedēkli -oš- (*attaisnojošs dokuments, dilstošs Mēness, izolējošs pārklājums, gaistošs šķīdinātājs*) un lokāmie ciešamās kārtas tagadnes divdabji ar piedēkli -am-, -ām- (*apzaļumojamā teritorija, [ar nodokli] apliekamā peļņa, asimilējamā valoda, dzīvojamā apbūve*), arī ciešamās kārtas pagātnes divdabji ar piedēkli -t- (*adīts lakats, aizgūts vārds, ēvelēts dēlis*). Vārdkopas ar lokāmo ciešamās kārtas tagadnes divdabi diezgan bieži saaug saliktenī (*aramzeme, ēdamkarote, guļamistaba*).

Referātā tiks analizēti terminos izmantoto divdabju veidi un semantiskās īpatnības, kā arī divdabjos ietvertā kārtas nozīme, tās noturīgums galvenokārt 20. gs. 20.–30. gadu latviešu terminoloģijā. 20.–30. gadu terminoloģijā plaši izmantota lokāmo ciešamās kārtas tagadnes divdabju spēja izteikt kaut kā izmatošanas iespējas, mērķi (*dzenamā sikсна – dzenamsikсна, kuļamā mašīna – kuļammašīna, pļaujāmā mašīna – pļaujammašīna, šujamā mašīna – šujammašīna, gludināmais dēlis*). Jau tajā laikā valodas praksē mēdz saīsināt salikteņa pirmo komponentu, atmetot divdabja piedēkli -am- (*dzensikсна, kuļmašīna, pļaujmašīna, šujmašīna*), pret ko valodnieki iebilst. Mūsdienu terminoloģijā izmatošanas iespējas un mērķa nozīmē lietotos lokāmos ciešamās kārtas tagadnes divdabjus bieži vien aizstāj lokāmie darāmās kārtas tagadnes divdabji ar piedēkli -oš- vai lietvārdi ar piedēkli -šan- (piem., *gludināmais dēlis* aizstāts ar *gludināšanas dēlis*). 20.–30. gadu terminoloģijā (tāpat kā valodā vispār) lokāmie darāmās kārtas tagadnes divdabji ar piedēkli -oš- izmantoti daudz retāk nekā mūsdienās.